

رسانه و آسیب اجتماعی اعتیاد

محمد حسن شربتیان

چکیده

وسایل ارتباطی جمعی در جامعه نقش بسیار موثری در کاهش آسیب اجتماعی از جمله اعتیاد علی الخصوص در بین خانواده ها و نسل جوان می توانند داشته باشند. برنامه های فرهنگی و اجتماعی رسانه های همگانی در کاهش آسیب اجتماعی اعتیاد نوعی الگوی مرجع افراد و خانواده های آسیب دیده می تواند محسوب شود. جامعه از طریق مشاهده پیامدهایی که آسیب اجتماعی اعتیاد بر زندگی فردی و جمعی در برنامه های تلویزیونی، سینمایی، مطبوعاتی و یا در قالب مقاله و داستان های اجتماعی به اجرا گذاشته می شود؛ می تواند به افراد آسیب دیده و خانواده های آن ها که گریبانگیر این معضل هستند، آگاهی بخشند؛ بر این اساس وسایل ارتباط همگانی نوعی گروه مرجع مثبت در کاهش آسیب اجتماعی اعتیاد، تلقی میگردند، وسایل ارتباط همگانی نوعی نهاد اجتماعی است، که با تولید پیام های گوناگون فرهنگی و اجتماعی، در جهت ایجاد نظم اجتماعی، پذیرش الگوهای شیوه زندگی رایج در جامعه، همنوایی و سازگاری اجتماعی را بوجود می آورد؛ و جامعه را به بازسازی نظم تشویق و تقویت می کند؛ برنامه های وسایل ارتباط جمعی از بعد کارکردی در جهت بقاء نظم اجتماعی فرهنگ حاکم بر جامعه و جلوگیری از رشد بزهکاری بسیار موثر است؛ از این دیدگاه برنامه های متنوع این ابزارها به صورت خرده نظامی از نظام اجتماعی کل هستند؛ که باید در جهت سازگاری با نظم حاکم بر ساختارهای جامعه حرکت نمایند؛ و با سایر دستگاه های نظام اجتماعی در جهت انسجام و هماهنگی تعامل متقابل داشته باشند. این وسایل در قالب برنامه های آگاهی بخش و اطلاع رسانی به مردم خصوصاً والدین، نوجوانان و جوانان در جهت کاهش اعتیاد بسیار سودمند است. کارکرد رهبری این وسایل در بین افراد جامعه خصوصاً خانواده ها و نسل جوان حکم گروه مرجع را دارد، که توانسته افراد و خانواده ها را در جهت کاهش آسیب های اجتماعی در قالب برنامه های فرهنگی و اجتماعی سوق دهد، رسانه ها با تولید برنامه های فرهنگی، اجتماعی، روانی، مشاوره ای، دینی، حقوقی و... به عنوان الگوی اجتماعی، نقش بارزی در کاهش اعتیاد افراد می تواند داشته باشد؛ بخشی از این وظایف نقشی تأثیر گذار همزمانی بر روی افراد منحرف است؛ که با ارائه راه حل های مفید و تقویت رفتارهای اجتماعی مثبت می توان نقش موضعی در کاهش آسیب ها داشته باشد. این وسایل در قالب تهیه و تدوین برنامه های مشاوره ای و راهنمایی به افراد جامعه، در جهت کاهش انحرافات اجتماعی خدماتی را ارائه می دهند. کارکرد اوقات فراغت وسایل ارتباط جمعی از طریق تولید سریال ها و برنامه های متنوع که در جهت کاهش اعتیاد و سایر آسیب ها است، علاوه بر اینکه بخشی از اوقات فراغت افراد جامعه را پر می کند، موجب این شده است که بخشی از حقایق و پیامد های آشکار و پنهان اثرات آسیب ها را به طور همزمان روشن کند؛ و باعث افزایش آگاهی گردد. کارکرد تبلیغاتی این وسایل از طریق پیام های تبلیغاتی با مضامین " فرهنگی و اجتماعی " در جهت کاهش اعتیاد و دیگر انحرافات آگاهی بخش است.

کلید واژه

آسیب اجتماعی اعتیاد- رسانه های همگانی - فرهنگ

پیشگفتار

انحرافات و آسیب های اجتماعی از پدیده های اجتماعی منفی در هر جامعه ای است که به بدنه اجتماع ضربه وارد می کند؛ و موجب نابودی افراد و جامعه می گردد. "آسیب اجتماعی زمانی در جامعه رخ می دهد؛ که افراد جامعه خود را با شرایط محیط اجتماعی جامعه از بعد ارزشی و هنجاری تطبیق ندهند؛ و فرد به سمت رفتارهای نابهنجار هدایت شده، این رفتارهای ناسازگار و نا همنو را در جامعه انحراف و آسیب اجتماعی خوانده می شود." [۷] برخی از نهادهای اجتماعی در جامعه چون "خانواده، دولت، رسانه های جمعی؛ مدرسه و..." در زمینه بروز کاهش آسیب های اجتماعی در هنگام عمل نقش بارزی می توانند داشته باشند. بروز رفتارهای اجتماعی و قانونمند؛ همچنین گسترش و آموزش رفتارهای درست به افراد منحرف در تطبیق با نظم جامعه در کاهش انحرافات اجتماعی از جمله اعتیاد بسیار موثر می باشد. در این مقاله سعی بر این داریم که ابعاد کارکردی جایگاه وسایل ارتباط جمعی را در کاهش آسیب اجتماعی اعتیاد به صورت نظری مورد بررسی قرار دهیم؛ و پیشنهاداتی را برای عملکرد این نهاد اجتماعی در جلوگیری از آسیب اجتماعی از جمله اعتیاد ارائه دهیم.

طرح مسأله

نقش به رفتارهای مورد انتظاری گفته می شود که جامعه از افراد، نهادها و سازمان های اجتماعی مورد نظر انتظار انجام آن را دارند؛ در واقع چنین انتظاری در جامعه ارزش و اعتبار افراد، گروه ها، سازمان ها و نهادهای اجتماعی را مشخص می نماید. "رسانه های جمعی به عنوان نهاد اجتماعی در جامعه از ارزش و اعتباری برخوردار هستند؛ که بر اساس وظایفی که در جامعه ایفاء می کنند؛ نقش معتبری برای جلوگیری از آسیب اجتماعی خواهند داشت." [۸] وسایل ارتباط جمعی با توجه به کاربری های متنوعی که دارند، از پایگاه و موقعیت اجتماعی خاصی در جهت کاهش و کنترل اجتماعی در هنگام بزهکاری و آسیب برخوردار خواهند بود؛ براین اساس با توجه به کاربری های متنوع، در این مقاله سعی بر این خواهیم کرد انتظارات جامعه از وسایل ارتباط جمعی را در جلوگیری از انحرافات و آسیب های اجتماعی از جمله اعتیاد که چه نقشی خواهند داشت، مطالعه کنیم؟

اهمیت رسانه در کاهش آسیب اجتماعی اعتیاد

رسانه های جمعی در جامعه از موقعیت و اعتبار خاصی در ساختار اجتماعی هر جامعه ای برخوردار است. این وسایل در جامعه شناسی بر اساس هنجارها و ارزش های اجتماعی جامعه، وظیفه و یا نقشی خاصی را ایفاء می کنند. بنابراین "نقش اجتماعی به معنی برآورده کردن انتظارات اعضاء گروه اجتماعی و یا در واقع به معنی چگونگی عمل کردن به قواعد و هنجارها در یک موقعیت اجتماعی است." [۳] رسانه های گروهی باید بر اساس چنین تعریفی از نقش که بیان شد، مجموعه رفتارهای مورد انتظار خانواده ها، دولت و حاکمیت را در کاهش آسیب های جمعی از جمله اعتیاد به خصوص در مناطق و استان هایی که به شدت گریبانگیر این معضل هستند در هنگام بروز جرم ایفاء نمایند. این انتظارات یعنی آموزش و ترویج هنجارها و ارزش های اجتماعی همونوا با جامعه، در هنگام بروز رفتارهای عملی آسیب زا، این وظایف و کارکردها یعنی "تقویت، تشویق، اقناع و ترغیب کردن بایدها و نبایدهای" رفتاری موثر که با ساختار جامعه هماهنگ است، در بین خانواده ها، نوجوانان و جوانان گسترش دادن.

پایگاه اجتماعی رسانه در کاهش آسیب اجتماعی اعتیاد

پایگاه اجتماعی وسایل ارتباط جمعی ناشی از ارزیابی اجتماعی افراد جامعه از برنامه های تولید شده می باشد. براین اساس، پایگاه اجتماعی "مجموعه حقوق و تکالیفی است که بیانگر موقعیت یک فرد یا گروه اجتماعی در رابطه با دیگران است، اعم از اینکه این روابط افقی یا عمودی، مبتنی بر تساوی یا سلسله مراتب؛ و یا مرتبط با منافع، اعتبار اجتماعی و یا افتخار باشد." [۱۰] وسایل ارتباط جمعی، از طریق پایگاه اجتماعی که در بین افراد جامعه دارند، در جهت کنترل همزمانی وقوع انحرافات باید ارزیابی شوند؛ این ارزیابی همزمانی نقش مثبتی در کنترل اجتماعی و کاهش آسیب های جامعه می توانند داشته باشند؛ هر قدر که اعتبار و ارزش رسانه های همگانی در بین افراد جامعه از اطمینان بالایی در همناو شدن و سازگاری اجتماعی با فرهنگ جامعه برخوردار باشد، ارزشمند تر است. بیشتر افراد از رسانه ها در جلوگیری همزمانی از وقوع جرم از جمله استفاده از مواد مخدر استقبال می کنند؛ استقبال از برنامه های تأثیر گذار رسانه ها در جهت کاهش اعتیاد در واقع موقعیت اجتماعی ارزشمند، وسایل ارتباط جمعی را در کنترل همزمانی جرم و انحرافات اجتماعی می تواند بیان کند.

عواملی که موجب با ارزش شدن پایگاه اجتماعی وسایل ارتباط همگانی در جهت کنترل اجتماعی همزمانی بروز رفتارهای آسیب زا اعتیاد می شود؛ بر اساس سه نوع مرجع ساختاری، می توان بیان کرد: "الف) وابستگی گروهی: برنامه های رسانه های همگانی از نظر ساختار هر قدر که با ارزش ها و هنجارهای جامعه در جهت همزمانی کاهش بیشتر جرم سازگار باشد، و افراد جامعه را بر اساس فرهنگ معنوی و مادی مورد قبول جامعه، بیشتر در کاهش رفتارهای آسیب زا از جمله اعتیاد تشویق نماید؛ موفق تر است؛ این موفقیت از سوی افراد جامعه در پذیرش انجام ندادن رفتارهای آسیب زا که بیانگر وابستگی گروهی است، بیشتر بر منزلت اجتماعی این نهاد اجتماعی تأثیر گذار است. ب: ساختار توانائی: هر قدر ساختار برنامه های رسانه های جمعی در جهت بازداری همزمانی رفتارهای آسیب زا از توانمندی قوی برخوردار باشند ارزش بیشتری در بین جامعه در کنترل همزمانی انحرافات اجتماعی کسب خواهد شد. ج: ساختار نتایج: هر قدر نتایج برنامه های رسانه های جمعی با توجه به تحقیقات همزمانی که انجام می گیرد، در زمینه کنترل آسیب اجتماعی موثرتر واقع شوند؛ چنین نتایج ساختاری، می تواند منزلت این نهاد اجتماعی را بیشتر کند." [۷]

رسانه به عنوان گروه مرجع در کاهش آسیب اجتماعی اعتیاد

رسانه ها در قالب گروه مرجع، در کاهش آسیب ها نقش موثری دارند. "گروه مرجع به عنوان الگوی داوری و ارزیابی کار فرد، برای اشخاص اهمیت دارند. بیشتر ما در ارزیابی رفتار، قیافه ظاهری، ارزشها و نظایر آن، به معیاری مراجعه می کنیم که گروه مرجع مان به دست می دهد." [۹] رسانه ها با تولید برنامه های فرهنگی، اجتماعی، روانی، حقوقی و... به عنوان الگوی اجتماعی، نقش بارزی در کاهش انحرافات اجتماعی افراد می توانند داشته باشند؛ با توجه به مرجع بودن این نهاد اجتماعی، این ابزار می تواند به صورت مستقیم بر روی

خانواده‌هایی که افراد یا جوان معتاد در خانواده دارند به طور همزمان اثر گذارد، ارائه راه حل‌های مفید و تقویت رفتارهای اجتماعی مثبت بر روی این افراد و آشنا کردن این خانواده‌ها با پیامدهای حقوقی و اجتماعی رفتارهای آسیب‌زای اعتیاد، می‌تواند نقش موثری در کاهش اعتیاد داشته باشد؛ به عنوان مثال با ساخت و تهیه برنامه‌های تلویزیونی، سینمایی، رادیویی و... این افراد و خانواده‌هایشان را با پیامدهای این آسیب اجتماعی در جامعه می‌توان آشنا کرد. برخی دیگر از رسانه‌های جمعی از طریق تشریح و توصیف این پیامدها در هنگام بروز جرم در قالب مقاله و داستان‌های اجتماعی به افراد جامعه آگاهی می‌دهند و جامعه را از بروز خطرات رفتارهای آسیب‌زا همزمانی که ممکن است در بین افراد جامعه در حال وقوع باشد، مطلع می‌کنند. با توجه به چنین خصوصیتی این نهاد اجتماعی به عنوان گروه مرجع و خودی در بین خانواده‌ها نقش بارزی در جهت کنترل اجتماعی همزمانی انحرافات می‌تواند ایفاء کند؛ در واقع تمام تولیدکنندگان برنامه‌های اجتماعی، فرهنگی، حقوقی و... رسانه‌های همگانی، به عنوان گروه مرجعی در نظر گرفته می‌شوند، که برای کنترل اجتماعی اعتیاد می‌توان به عنوان قضاوت به آن افراد رجوع کرد؛ و هنجارها و ارزش‌های این نهاد اجتماعی را که مطابق با قوانین جامعه است پذیرفت.

نقش اطلاع‌رسانی رسانه‌ها در کاهش آسیب اجتماعی اعتیاد

رسانه‌ها از بعد جامعه‌شناختی جزء محیط اجتماعی محسوب می‌شوند که در کاهش آسیب اجتماعی اعتیاد همزمانی بسیار موثر می‌باشند. از بعد کارکردگرایی، برنامه‌های رسانه‌های همگانی در جهت ایجاد نظم اجتماعی و جلوگیری از بروز وضعی آسیب‌های اجتماعی تأثیر گذار است؛ از این دیدگاه رسانه همگانی به صورت خرده‌نظامی از نظام اجتماعی کل می‌باشند؛ که باید در جهت بقا جامعه حرکت نمایند و با سایر دستگاه‌های نظام اجتماعی در جهت انسجام و هماهنگی تعامل متقابل داشته باشد. براساس چنین نقشی که این عنصر در جامعه دارد، رسانه‌ها می‌توانند نقش موثری در کاهش آسیب‌های وضعی و سالم‌ماندن جامعه داشته باشند.

ضرورت اطلاع‌رسانی و آگاهی بخشی به افراد جامعه از طریق رسانه‌ها، در جلوگیری از رشد انحرافات اجتماعی و کنترل اجتماعی آسیب‌زا جامعه نقش بسیار مهمی دارد. بخشی از وظایف رسانه‌ها در جلوگیری از رفتارهای آسیب‌زا در قالب برنامه‌های خبری و آموزشی می‌تواند باشد. "وظیفه و نقش اطلاع‌رسانی رویدادهای اجتماعی از طریق رسانه‌ها این است که به انسان امکان می‌دهد که محیط زندگی اجتماعی خود را بهتر بشناسد و با توجه به آن احتیاجات فردی و یا جمعی خود را مرتفع سازد، در برابر دیگران راه و رسم شایسته پیش بگیرد اندیشه‌های خوب به دست آورد و قضاوت‌های درست نشان دهد و بطور کلی به عنوان عضوی از اعضای جامعه با آگاهی کامل به حقوق و مسئولیت‌های خویش و با آزادی و آسایش به زندگی ادامه دهد." [۱۱] رفتارهای اعتیاد برانگیز در بین افراد به عنوان رویداد اجتماعی منفی در جامعه از طریق رسانه‌های همگانی قابل شناخت است، این نهاد اجتماعی در قالب برنامه‌های خبری و پیام‌های فرهنگی و اجتماعی مردم جامعه را نسبت به پیامدهای اجتماعی و آسیب‌های اعتیاد برانگیز در محیط اطرافمان روشن و آگاه می‌کند؛ تا از این طریق افراد کنش‌های متقابل و ارتباطات خود را با دیگران در جهت جلوگیری همزمانی و موضعی از بروز انحرافات اجتماعی کنترل کنند. رسانه‌ها با تولید برنامه‌های آگاهی بخش به افراد جامعه، خطرات و پیامدهای معتاد شدن را می‌توانند به جامعه همزمان با وقوع جرم که در حال رخ دادن هست، اطلاع دهند.

تولید برنامه‌هایی با محتوای حقوقی و اجتماعی در مورد رفتارهای اعتیاد برانگیز، می‌تواند افراد جامعه و مجرمان که در جامعه دست به جرم می‌زنند با عواقب و پیامدهای آسیب‌زا آشنا کنند. بخشی از تولید این برنامه‌ها می‌تواند با متخصصین حقوقی و دادگستری باشد، که افراد جامعه و احیاناً منصرفانی که در جامعه آزاد هستند، با عواقب حقوقی و انواع جرایم سنگین آن آشنا کنند؛ که اگر مرتکب جرم شده‌اند و دستگیر نگردیده‌اند هنگام دستگیر شدن با چه پیامدهایی روبرو می‌شوند. بخشی از تولید برنامه‌های آگاهی بخش، می‌تواند در راستای معرفی مجرمان خطرناک باشد، که در چنگ قانون اسیر هستند؛ در این برنامه‌ها باید با مصاحبه‌های عمیقی که با این افراد تهیه می‌شود، در جهت آشنایی افراد جامعه با عوامل شکل‌گیری رفتارهای اعتیاد برانگیز حرکت کرد؛ همچنین در این برنامه‌ها می‌توان افراد جامعه را از وضعیت خانوادگی و اجتماعی که در زمان وقوع جرم خانواده مجرمان دارند آگاه نمود. بر این اساس وسایل ارتباط جمعی با توجه به دگرگونی‌های متنوعی که در زندگی روزمره ایجاد می‌کنند؛ بهترین معرف برای نقش آگاه‌کنندگی و انتشاراطلاعات عینی و ارائه روش‌های صحیح زندگی می‌باشند. "اهمیت وظیفه آموزشی وسایل ارتباطی در جوامع معاصر به حدی است که بعضی از جامعه‌شناسان برای رسانه‌های همگانی نقش "آموزش همگانی" یا "آموزش دایمی" قابل هستند. جامعه‌شناسان معتقدند که وسایل ارتباطی با پخش اطلاعات و معلومات جدید به موازات کوشش معلمان و استادان، وظیفه آموزشی انجام می‌دهند و دانستنی‌های علمی و فرهنگی و اجتماعی دانش‌آموزان و دانشجویان را تکمیل می‌کنند." [۴] در جامعه ایران نقش آگاهی بخشی و اطلاع‌رسانی رسانه‌ها در مورد کاهش آسیب‌ها بیشتر در ارتباط با شناخت عوامل و پیامدهای متنوع آسیب‌ها و هشدار بوده است. برنامه‌هایی که بتواند بیشتر افراد جامعه را با پیامدهای حقوقی، اجتماعی، روانی و... این آسیب اجتماعی (اعتیاد) برای خانواده‌ها و جوانان آشنا کند، کمتر تهیه و تولید شده، بر این اساس نقش اطلاع‌رسانی و آگاهی

بخشی به افراد جامعه، با نقص جامعه پذیری حاکم است؛ بر نامه های تولید شده بیشتر به عواقب بعد و قبل از بزهکاری تاکید می کند، کمتر به زمان وقوع جرم (اعتیاد) که افرادی در جامعه دچار آن هستند توجه می نماید، بر این اساس باید برنامه هایی را در رسانه ها تولید کرد که توجه به خانواده ها و افراد آسیب زا در حال وقوع جرم می باشند، کرد؛ که دچار انحراف اجتماعی هستند؛ و باید با ارائه راهکارهای صحیح و علمی مشکلات این دسته از افراد جامعه را حل نمود.

نقش رهبری و راهنمایی رسانه ها در کاهش آسیب اجتماعی اعتیاد

سودمندی رهبری و راهنمایی وسایل ارتباط جمعی از دیگر کارکرد های اساسی این نهاد اجتماعی است. در نقش رهبری باید اشاره به این کرد که این نهاد در بیداری و ارشاد افکار عمومی خصوصاً در کاهش آسیب اجتماعی همزمانی بسیار تأثیر گذار است. کارکرد رهبری و راهنمایی این وسایل، حکم گروه مرجع را دارد؛ که توانسته جامعه را در جهت کاهش انحرافات اجتماعی در قالب برنامه های فرهنگی، اجتماعی و حقوقی سوق دهد و خانواده ها را از مصائب و پیامدهای منفی اعتیاد مطلع نماید. همچنین با ایجاد رفتارهای اجتماعی مثبت و اشاعه آنها در میان افراد جامعه خصوصاً میان آسیب دیدگان و خانواده های آن ها تا حدی توانسته باعث جلوگیری از پیامدهای منفی آسیب اجتماعی گردد. این وسایل در قالب تهیه و تدوین برنامه های مشاوره ای، روانشناختی، اجتماعی در صدا و سیما، و همچنین اختصاص دادن ستونی از مطبوعات به بخش مشاوره و راهنمایی، نقش بارزی در کنترل اجتماعی جرم حتی در میان مجرمان می تواند به صورت همزمان داشته باشد؛ و با این کار پل ارتباطی متقابلی را با افراد جامعه و خانواده هایی که گرفتار بزهکاری اجتماعی به صورت همزمان با جرم دست به گریبان گیر هستند، با متخصصان برقرار نمایند؛ تا از این طریق بتواند الگوهای صحیح رفتاری را برای آن دسته از خانواده ها و افرادی که در آن زمان دچار انحراف هستند ارائه دهند؛ و مشکلات آنها را برای رهایی از این آسیب اجتماعی حل نمایند. بخشی از تولید این برنامه های آگاهی بخش می تواند در راستای ارائه خدمات اجتماعی به افراد جامعه باشد، استفاده از متخصصان و مشاوران اجتماعی که به توانند به جامعه آگاهی دهند که خانواده آسیب دیده و جامعه جرم خیز از نظر پیامدهای اجتماعی و فرهنگی دچار چه آسیب هایی می شوند؛ جزء وظایف رسانه ها در جهت کاهش آسیب های اجتماعی محسوب می گردد. رسانه ها جمعی با همکاری نیروهای انتظامی و سایر دستگاه های نظام اجتماعی، در جامعه می توانند با ساخت و تولید تیزرها و برنامه های فرهنگی، اجتماعی و حقوقی در قالب انیمیشن سازی، میزگرد های مختلف در باره آسیب ها از جمله اعتیاد، سریال های آموزش دهنده انواع جرایم، راهکار های جلوگیری از جرایم و معرفی مجرمان به جامعه و... را در جهت ضرورت و کارکرد رهبری و راهنمایی رسانه ها تلقی کرد؛ که به عنوان بخشی از وظایف و انتظارات رسانه ها به طور همزمان در جهت کاهش انحرافات اجتماعی نقش اساسی دارد.

از دیگر وظایف این نقش رسانه ها، این است که برنامه های برای افراد معتاد و خانواده های آنها تهیه شود. بخشی از این برنامه ها در جهت مشاوره و ارائه خدمات اجتماعی به این دسته از افراد و خانواده های آنان باشد؛ که چگونه مشکلات و معضلات خود را در هنگام بروز آسیب حل کنند. در این برنامه ها استفاده از متخصصان و مشاوران مجرب که بتوانند به طور مستقیم با افراد آسیب دیده و یا خانواده های آنان ارتباط برقرار کنند، بسیار موثر و تأثیر گذار است. بخشی از تهیه و تولید برنامه های رسانه ای باید در جهت حمایت از معتادان بعد از رهایی از اعتیاد باشد، که باید تلاش به بازگشت مجدد آنها به صحنه زندگی اجتماعی کنند؛ و رویکرد های مثبت زندگی را باید در آنها تقویت کنند. و حتی شرایط خانوادگی و زمینه های اجتماعی حضور آنها را در جامعه آماده نمود، تهیه سریال ها و نمایشنامه های اجتماعی و فرهنگی در این زمینه کمک شایانی به نقش می کند. بدین طریق مشاهده می شود که وظایف راهنمایی، و رهبری و آموزشی وسایل ارتباطی در جلوگیری وضعی از انحراف اجتماعی نقش مکمل دارند، با توجه به سیاست های حاکم بر رسانه ها خصوصاً رسانه ملی، این دستگاه از ارائه و تولید برنامه های در جهت مشاوره، ارشاد و حمایت بزهکاران و خانواده های آنها کمتر استفاده کرده است.

نقش فراغتی رسانه ها در کاهش آسیب اجتماعی اعتیاد

از دیگر ضرورت های رسانه های همگانی نقش تفریحی این وسایل در کاهش انحرافات و آسیب های اجتماعی است. " وسایل ارتباط جمعی به عنوان مهمترین ابزار تفریحی و سرگرمی افراد به شمار می روند که با پخش و انتشار برنامه های سرگرم کننده، بر الگوی رفتاری اوقات فراغت انسان اثراتی تعیین کننده دارند و از این طریق است که افراد از تنهایی و زندگی سخت روزمره اش رهایی می یابد و با محیط بیرونی تماس برقرار می کند." [۱] وسایل ارتباط جمعی می توانند خلاء سرگرمی را در خانواده ها پر کند، با وجود این نباید به وسایل ارتباط جمعی از دیدگاه تفریحی و سرگرمی نگاه کرد. این وسایل از طریق ارائه برنامه های تفریحی موجب گسترش دید و ذهن و گشایش مرزهای جهان هستی می شود، و افق دید ما را وسعت می دهد. " نقش سرگرم کننده وسایل ارتباط همگانی از لحاظ روانی روی افراد تأثیر می گذارد و پاسخگوی مناسبی برای برآورد نیازهای انسانی تلقی می شود. یکی از نقش های فراغتی رسانه این است که، زمان آزادی افراد

جامعه را که در اختیار دارند به میل آنها پر می کند؛ بر این اساس تولید برنامه های متنوع که با سلايق و علايق افراد متناسب باشد، از مسائل مهمی است که رسانه ها وظيفه دارند توليد نمايند. اين توليدات بايد در جهت افزايش اطلاعات، آموزش، مشارکت اجتماعی، سرگرم شدن و استراحت افراد باشد. [۲]

رسانه ها از طريق توليد برنامه های تفریحی، دنیای تازه ای را برای افراد به وجود می آورند که خستگی ناشی از انجام دادن یک رشته وظایف محدود و تکراری را رفع کند. وسایل ارتباط جمعی با توليد برنامه های متنوع خود احساس تنهایی انسان ها را پر می کند. توليد سریال ها و برنامه هایی که در جهت کاهش بزهکاری است، علاوه بر اینکه بخشی از اوقات فراغت افراد جامعه را پر می کند، موجب این شده است که بخشی از حقایق و پیامدهای آشکار و پنهان اثرات بزهکاری به طور همزمان برای افراد جامعه روشن کند؛ و باعث افزايش آگاهی در مخاطبان می گردد. در جامعه ایران ساخت برنامه های که بتواند اوقات فراغت افراد را به نحو احسن پر کند تا به سمت رفتارهای مجرمانه و آسیب زا از جمله اعتیاد سوق نیابند بسیار کم است، در واقع توليد بی محتوای برنامه ها و کلیشه ای بودن برنامه های تفریحی رسانه ها خصوصاً تلویزیون در دهه های اخیر نتوانسته است در کاهش انحرافات و آسیب های اجتماعی بویژه در میان جوانان جامعه موثر باشد.

نقش تبلیغاتی رسانه ها در کاهش آسیب اجتماعی اعتیاد

از دیگر وظایف مهم دیگر رسانه های جمعی تبلیغات است. این تبلیغات می تواند در زمینه های گوناگونی صورت گیرد. در زمینه آسیب های اجتماعی وضعی و همزمانی رسانه های همگانی به منظور با لا بردن آگاهی افراد و سطح معلومات آنها از پیامدهای منفی بزهکاری می تواند از تبلیغات، در سطح وسیع اجتماعی و فرهنگی استفاده نمایند. در واقع این نوع تبلیغات در سطح رسانه ها با ارائه پیام های فرهنگی و اجتماعی که به طور وضعی می تواند باشد، بیشتر ماهیت ارشادی، راهنمایی و اطلاع رسانی دارد؛ و افراد جامعه را در جلوگیری از کاهش همزمانی بزهکاری هدایت می نماید.

نتیجه گیری

وسایل ارتباط جمعی در جامعه نقش بسیار موثری در کاهش آسیب های اجتماعی خواهند داشت، " رسانه های جمعی که نوعاً یک پدیده شهری هستند جزو وسایل ارتباطی تأثیر پذیر محسوب می شوند... رابطه رسانه های جمعی اکثر اوقات یک طرفه، از طرف کارگردانان آن ها بسوی مصرف کنندگان است... با توجه به وسعت برد و پراکندگی رسانه های جمعی علاقمندان به امور اجتماعی بویژه جامعه شناسان، شناخت اثر این وسایل در رفتار و کردار مردمان دلبستگی نشان می دهند. [۵]

ارزیابی اجتماعی وسایل ارتباط جمعی در کاهش آسیب های اجتماعی از جمله اعتیاد جامعه براساس اعتبار و منزلتی که افراد برای آن قائل شده اند باید بررسی شوند؛ هر قدر که برنامه های فرهنگی و اجتماعی رسانه ها در اذهان مردم برای جلوگیری از آسیب های اجتماعی وضعی و همزمانی بیشتر نهادینه شده باشد، پایگاه اجتماعی این ابزارها در جامعه بیشتر خواهد بود؛ از سوی دیگر هر چه قدر که ساختار برنامه های اجتماعی و فرهنگی رسانه ها در جهت آموزش و اطلاع رسانی در کاهش اعتیاد و رفتارهای آسیب زای آن توانمندتر باشد ارزیابی و اطمینان اجتماعی به این ابزارها بیشتر خواهد بود. از بعد دیگر هرچه ساختار نتایج تأثیر گذارتر باشد؛ اعتماد اجتماعی و ارزیابی از این وسایل در افزایش پایگاه اجتماعی در جهت کاهش انحرافات موثرتر خواهد بود.

برنامه های فرهنگی و اجتماعی رسانه های همگانی در کاهش آسیب ها نوعی الگوی مرجع محسوب می شوند. افراد جامعه از طریق مشاهده واقعیت های بزهکاری در برنامه های تلویزیونی، سینمایی و... که بازیگران در قالب خانواده بزهکار و فرد منحرف به ایفای رفتار واقعی و قیافه ظاهری خاص آنها می پردازند؛ و یا در قالب مقاله و داستان های اجتماعی به افراد جامعه واقعیت های زندگی خانواده آسیب زای معتاد را آگاهی می بخشند؛ نوعی گروه مرجع مثبت و تأثیرگذار در کاهش آسیب ها همزمان در نظر گرفته می شوند، رسانه ها به عنوان گروه مرجع مثبت برای کاهش انحرافات اجتماعی، رفتارها، آگاهی ها، ایدئولوژی ها، و یا افکار معینی را به افراد القاء می کنند.

رسانه های جمعی نوعی نهاد اجتماعی محسوب می شوند؛ که از طریق توليد پیام های گوناگون فرهنگی با مخاطبان خود در قالب کنترل آسیب ها ارتباط تأثیر گذار ایجاد می نمایند. رسانه های جمعی با توجه به بعد اجتماعی که دارند در جهت ایجاد نظم اجتماعی حرکت می کنند؛ این ابزارهای موثر می توانند خرده فرهنگ آسیب زا را به طور همزمان علی الخصوص در بین جوانان کاهش دهد؛ و فرد را با الگوهای شیوه زندگی پذیرفته شده جامعه آشنا کند و به نوعی سازگاری اجتماعی ایجاد نمایند.

از بعد دیگر رسانه ها در کنترل آسیب اجتماعی اعتیاد در شکل گیری و رشد شخصیت فرد در بستر ارزش ها و هنجارهای اجتماعی جامعه بسیار موثر هستند، در واقع رسانه ها از طریق تولید برنامه های پیشگیرانه در زمینه آسیب های اجتماعی به طور همزمان با وقوع جرم، فرایند سازگاری را در فرد با محیط اجتماعی و فرهنگی پیرامون ایجاد می نمایند.

برنامه های رسانه های همگانی از بعد کارکردگرایی در جهت ایجاد نظم اجتماعی و جلوگیری از کاهش رفتارهای آسیب زای اعتیاد می تواند بسیار موثر باشد؛ کارکرد اطلاع رسانی و آگاهی بخشی به افراد جامعه، در قالب برنامه های خبری و آموزشی با تولید برنامه هایی حقوقی و اجتماعی در مورد انحراف اجتماعی اعتیاد، می تواند افراد جامعه و مجرمانی که در جامعه دست به جرم می زنند با عواقب و پیامدهای جرم آشنا کنند. بر این اساس وسایل ارتباط جمعی با توجه به دگرگونی های متنوعی که در زندگی روزمره ایجاد می کنند؛ بهترین معرف برای نقش آگاه کنندگی و انتشار اطلاعات عینی را دارند. کارکرد رهبری این وسایل حکم گروه مرجع را دارد، که توانسته افراد را در جهت کاهش اعتیاد در قالب برنامه های فرهنگی و اجتماعی سوق دهد و خانواده ها را از مضایب و پیامدهای منفی آسیب اعتیاد مطلع نمایند. این وسایل در قالب تهیه و تدوین برنامه های مشاوره ای و راهنمایی به افراد جامعه در جهت کاهش آسیب ها می توانند افراد را سوق دهند.

وسایل ارتباط جمعی می توانند خلاء سرگرمی را در خانواده ها پر کنند وسایل ارتباط جمعی با تولید برنامه های متنوع خود اوقات فراغت انسان ها را پر میکنند. تولید برخی از سریال ها و برنامه هایی که در جهت کاهش آسیب ها از جمله اعتیاد است، علاوه بر اینکه بخشی از اوقات فراغت افراد جامعه را پر می کند، موجب این شده است که بخشی از حقایق و پیامدهای آشکار و پنهان اثرات آسیب ها را به طور همزمان برای افراد جامعه روشن کنند؛ و باعث افزایش آگاهی در مخاطبان گردد. از دیدگاه کارکرد تبلیغاتی، وسایل ارتباط جمعی به آگاهی مردم در کنترل رفتارهای مجرمانه اعتیاد به طور موضعی و همزمانی می پردازد، این مسئله از طریق پیام های فرهنگی و اجتماعی در جهت کاهش آسیب اجتماعی اعتیاد نقش موثری را ایفاء می کنند. با توجه به مواردی که بیان شد می توان پیشنهاداتی را بیان کرد.

پیشنهادات

- ۱- تولید برنامه های فرهنگی جهت ارشاد عملی خانواده ها و جوانان استان به سمت جلوگیری از رفتارهای عملی و آسیب برانگیز اعتیاد.
- ۲- تولید برنامه های مشاوره ای- روانشناختی- حقوقی- انتظامی در مورد آسیب اجتماعی اعتیاد در استان.
- ۳- توجه به برنامه های اجتماعی و روانشناختی در رسانه های استان با تأکید بر پیام های اثرگذار برای خانواده ها و جوانان دچار این آسیب اجتماعی شده اند.
- ۴- تقویت برنامه های اجتماعی با تأکید بر استمرار ارزش های عمیق حاکم بر ساختار خانواده استان.
- ۵- تولید برنامه های مشاوره ای، روانی، اجتماعی جهت تعارضات خانوادگی و گسست نسل ها در خانواده که منجر به بروز آسیب های اجتماعی از جمله اعتیاد می شود.
- ۶- گسترش و اشاعه پیام های تبلیغاتی اثر بخش رسانه های استان با همکاری آموزش و پرورش، نیروی انتظامی، دادگستری، بهزیستی، دانشگاه ها، سازمان های دولتی و غیر دولتی در خصوص کنترل رفتارهای آسیب زا.
- ۷- تولید برنامه های هدفمند با دادگستری و سازمان زندان های استان در زمینه پیامدهای آسیب اعتیاد با تأکید بر مصاحبه های عمیق و بررسی مشکلات این افراد و خانواده هایشان.
- ۸- توجه به برنامه های حقوقی و قضائی با همکاری قوه قضائی، کانون وکلا و دادگستری استان در بررسی پرونده های اعتیاد.
- ۹- تولید مقالات علمی و کاربردی در رسانه های نوشتاری و وب سایت های مطبوعاتی، سازمانی و غیر دولتی استانی در مورد اعتیاد، همچنین تحت پوشش دادن رسانه های تصویری از همایش های علمی در مورد آسیب های اجتماعی استانی و ملی.
- ۱۰- تولید برنامه های حمایتی از افراد آسیب دیده و خانواده های آن ها برای بازگرداندن این افراد به جامعه .
- ۱۱- تولید برنامه های برای تقویت جامعه پذیری و فرهنگ پذیری صحیح به خانواده ها و جوانان مطابق با ارزش های حاکم بر ساختار فرهنگی استان.

منابع و ماخذ

۱. داد گران، سید محمد، ۱۳۸۳، " مبانی ارتباط جمعی " نشر مروارید، تهران.
۲. دفلور- دنیس، ملوین- اورت ای، ۱۳۸۳، " شناخت ارتباطات جمعی " ترجمه سیروس مرادی، انتشارات سروش، تهران.
۳. رفیع پور، فرامرز، ۱۳۷۸ " آناتومی جامعه " انتشارات سهامی نشر، تهران.
۴. سارو خانی، باقر، ۱۳۷۳، " جامعه شناسی ارتباطات " نشر اطلاعات، تهران.

۵. سلیمی - داوری، علی - محمد، ۱۳۸۵، "جامعه‌شناسی کجروی" نشر پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، ۱۳۸۵.
۶. شیخاوندی، داور، ۱۳۶۹، "جامعه‌شناسی انحرافات" نشر مرنديز، تهران.
۷. صديق سروستاني، رحمت ا... ۱۳۸۵، "انحرافات اجتماعی" نشر آن، تهران.
۸. قنادان و همکاران، منصور، ۱۳۷۶، "جامعه‌شناسی مفاهيم کليدی" نشر آوای نور، تهران.
۹. کوئن، بروس، ۱۳۸۰، "در آمدی بر جامعه‌شناسی" ترجمه محسن ثلاثی، نشر معاصر، تهران.
۱۰. محسنی، منوچهر، ۱۳۷۸، "مقدمات جامعه‌شناسی" نشر دوران، تهران.
۱۱. معتمد نژاد، کاظم، ۱۳۸۳، "وسایل ارتباط جمعی" انتشارات دانشگاه علامه، تهران.

نویسنده مسئول: هیئت علمی گروه علوم اجتماعی دانشگاه پیام نور، تهران، ایران، عضو پیوسته انجمن جامعه‌شناسی و انسان‌شناسی ایران
Email: sharbatiyan@pnu.ac.ir